

„Én színész akarok lenni,
nem pedig egy kelet-európai sztárocška”

Marguerite Duras *Naphosszat a fákon* című művének kaposvári bemutatóján lépett először közönség elé betegsége után a Kossuth-díjas Töröcsik Mari. A Nemzet Színésze életében szakmailag-emberileg egyaránt fontos volt e visszatérés. Az Anatolij Vasziljev rendezte darab igencsak nagy amplitúdóval tartott próbái nyomán maradandó színházi előadás született. Mari és Vasziljev – akik dolgoztak már együtt Szolnokon, Moszkvában és Budapesten is – kitörölhetetlenül beírta magát a kaposvári és az egyetemes színháztörténet aranykönyvébe. Az alábbi interjú 2009 telén készült a Somogy Televízió Stúdiójában. A beszélgetés szerkesztett változatával hajtunk fejet a 86. évében idén április 16-án elhunyt színésznő emléke előtt, aki arra a kérdésemre, hogy szólíthatom-e művésznőnek, így válaszolt: „Eszébe ne jusson, hívjon engem csak nyugodtan Marinak.”

– *Hogy látja, a Nemzet Színészeinek milyen sors adatott? Jó az, hogy próbára, előadásra Kaposvárra utazik, és átmenetileg egy szállodában él?*

– Szeretnék őszintén és egyszerűen fogalmazni, hogy elfogadják tőlem, amit mondok. El vagyok ragadtatva Kaposvártól! Tényleg el vagyok ragadtatva! Annyi helyen dolgoztam, mindig máshol voltam; játszottam, filmeztem, televízióztam. Nem maradtam a Nemzetiben sem, mert folyton kerestem, kutattam, találok-e valakit, aki elhítheti velem, hogy még érdemes színpadra lépnem. Ennek ellenére mindig féltem új helyre indulni. Kaposvártól is féltem, nem a város, hanem a színháza miatt. Aztán ahogy beléptem, minden félelmem elszállt, jöllehet, előtte már próbáltam Pesten a színészekkel. A pincétől a padlásig szeretem a színházat. Számomra mindenki fontos: nemcsak a színészek, hanem a műszak, a világosítók, a takarítók. Nekem fontos, hogy szeressenek.

– *Ahogy érzékelem, a színházon kívül is szeretik. Megállítják a kaposi korzón, a Stühmer Kávéházban idegenek lépnek oda az asztalához, hogy köszöntsék...*

– A közönség is fontos, és érzem a szeretetet felőlük. Ez egy cselekménydús, nehéz darab, és attól féltem, hogy el fognak menni. Azt tapasztaltam, hogy szeretettel fogadnak. Tudták, hogy meghaltam, majd visszajöttem, és itt, Kaposváron léptem először színpadra. Ennek ellenére a közönség kegyetlen is tud lenni. Ha valamit képtelen befogadni, akkor feláll és elmegy, mert aki el akar menni, az elmegy. Valószínű, hogy néhányat ezt tettek – én ezt megérezem a színpadon, kifinomult figyelmem van –, de az előadás végén ünnepelnek. Egyszer vagy kétszer jártam már Kaposváron; alig van olyan város az országban, ahol ennyi park és liget várná az érkezőt...

– *A Csiky színpadán láthattuk egy országos színházi találkozón is, Marquez Száz év magányában játszott Garas Dezsővel...*

– Valóban, akkor voltam itt talán másodszer.

– *Néhány hónapja, a színház évadnyitó társulati ülését követően megkérdeztem, milyen ember Anatolij Vasziljev, a darab rendezője, azt mondta: egy örült.*

– Én róla bármit mondhatok, mert nagyon szeretem, s ott van a világ legjobb

tíz rendezője között. Nagyon szeretjük egymást, jó barátom, ezért mondhatok azt róla, amit akarok. Nem Oroszországban él, hanem Franciaországban, és néha hazalátogat. Őt is megtaposta az élet. Én meg néha úgy szidtam a próbákon, mint a bokrot. Minden nagy rendezőnek egyik fő tulajdonsága kellene, legyen, hogy ha elkezdi a próbát, akkor megteremti azt a légkört a színészeknek, amiben a legjobban tudnak dolgozni. Ezt sajnos most elég gyakran elfelejti; megengedi magának, hogy ideges legyen. Amikor már megfogta a fejét, akkor én azt mondtam: jaj! Egyszer Schwajda Györgynek köszönhettem, hogy nem rohantam le a színpadról, s utaztam fel Pestre. Vasziljev elhitette velem, hogy még érdemes fellépni, s ez a legfontosabb. Örült, de szeretem.

– *Nemcsak Marival, hanem a közönséggel is elhitette. Érezhető ez mindvégig, míg színpadon van, de már az az atmoszféra is bámulatos, amikor megjelenik. Az egész előadást a hátán viszi.*

– A szerep is ilyen, hogy a hátamon kell vinni, de ha nem olyan színészekkel játszanék, mint amilyenekkel, s ha másféle közeg venne körül, mint amit Anatolij megteremtett, akkor én meghalnék. Különleges ez a közeg; a színészektől kezdve – akik csak táncolnak, mind vezető színészek – a zenészekig. Huszonnyolc percig beszélek egyedül, s amikor belépek közéjük a takarásba, olyan boldog vagyok. Mondom is nekik: de jó, hogy bejöttem, s köztetek lehetek.

– *Ez történik, amikor két világláger találkozik. Gyakran nem is vagyunk tisztában azzal, hogy mi mindent indíthat el az emberben egy szerepbéli mondat. Darabbéli fia, Kocsis Pál színpadi barátnéját, Gubás Gabit versírásra készítette. A titkos*

Töröcsik Mari a kaposvári előadáson

szövetség így született. A fiatal színésznő így magyarázza: Ez a vers elindított bennem valamit, amit nem volt kedvem megmagyarázni, csak ráhangolódni és folytatni, miközben egy Marguerite Duras-sor járt a fejemben egy darabból, amit nemrég mutatunk be, és amit Töröcsik Mari anyaként mond a fiának: „Nincs kétféle módja, hogy elhagyd az anyádat...” Így született „balga módon” vers a versre: Egyek voltunk Egyek voltunk (te és én) / idejöttél, mert akartál / zsigereinkben még él a kép / s nincs más mód, hogy elhagyjál / – a titkos szövetség – / köldökzsinórként létrejött / mely felsejlik arcunkban / s örökre összeköt. Milyen anya Töröcsik Mari?

– Nehezet kérdez. Egyszer kiabáltam a gyerekeimmel; olyan, mint a József Attila-versben, amikor a külvárosban ordít az anya. Felhívtam édesanyámat: „Édesanyám, hogy neveltél bennünket?” „Fiam, én mindig voltam” – azt felelte. Persze nemcsak én nem lehettem mindig, most nagyon sok anya nincs mindig. Egyet megtettem, hogy mindig érezzék, nagyon szeretem őket, és ez mindenen átsegített. Anyámtól megtanultam, hogy legalább egyszer együtt kell étkezni a gyerekekkel. Ha a rádióból vagy a filmből éjjel kettőig hazaértem, akkor minden áldott nap reggel hatkor felkeltem és együtt reggeliztünk. Amikor iskolából hazajöttek, én még próbáltam, majdnem minden este játszottam, de azért meg szoktam kérdezni tőlük: nagyon hiányoztam? „Nem, te mindig voltál, mert annyira szeretted bennünket” – ezt válaszolták, s azt is tudták: bármi rosszat csináltak, azt elmondhatták nekem, mert arra neveltem őket, nekem mindig mindent el lehet mondani.

– *Teréznek nem akármilyen keresztapja volt, úgy hívták, Pilinszky János...*

– Emlékszem, mikor két évre leköltöztünk Velemre, akkor ő is lejött, kibérelt az erdésznél egy emeletet. Teréz öt és fél éves volt, és János óriási sétákat tett vele. Amikor a velemi házamat megvettem, ami a falu közepén van, nem nyaralót akartam, hanem azt, hogy ideköltözzünk. Pozsgay Imre volt akkor a kultuszminiszter, és én örökké hálás vagyok neki, mert amikor otthagytam a pályámat, két év szabadságot kaptam. Teréz odajárt első elemibe, ahogy Gárdonyi is megírta, tizenhat diák járt egy osztályba. Pilinszky nem szeretett Pesten lakni, azért jött falura. Sajnálom, hogy keveset voltak együtt Terézzel, emlékszik is rá, de szerette volna, ha még néhány év adatik neki s akkor még elevebben élne benne a képe.

– *Kalandozások a tükörben című kötetének első példányát ő kapta dedikálva...*

– Lányom valóban elsőként kapott belőle. János nem publikálhatott, meséket írt. Hároméves lehetett, amikor felolvastam keresztapjának a verses meséjét, és csak folytak a könnyei. Mondtam neki: „Terézkém, ne sírj, figyeld majd meg, milyen szép lesz a vége!” Azt mondta: „Jó, jó, de az egész olyan szomorú.” Pedig én olvasás közben mindenfélét hozzáköltöttem, hogy a vége szebb legyen, de az alaphangját nem tudtam megváltoztatni.

– *Hol él most Teréz?*

– Tíz évig Londonban élt, előtte Svájcban, de Ausztráliában is élt. Alig volt ő nekem, és szerencsére most gyakran van Budapesten, mert van egy otthonuk a fővárosban is. A párja visszamegy Londonba, mert dolga van, de most Terézzel hat napig együtt lehetek itt, Kaposváron.

– *Ha most beleültetnék egy körhintába, az elsuhanó fél évszázadból mely színészkollégák és rendezők arca elevenednének fel?*

– Ide figyeljen, én ezt reggelig sorolhatnám, olyan gazdag életet élhettem, de nem teszem, mert akkor sokan kimaradnának. Csodálatos emberek, kollégák, írók, rendezők vettek körül. Tele voltam barátokkal, nagy emberekkel – idehaza, meg külföldön is. A génjeimet a szüleimtől örököltem, így különösebben nem foglalkoztam azzal, hogy mit adott Isten, de most, a betegségem alatt belegondoltam abba, vajon miért hozott vissza. Nekem csodálatos halálom volt, nem kellett szembenézni azzal, hogy tudatják velem: meg kell halni, amit emberileg nehéz elviselni. Nem kellett szenvednem, pedig pokoli szenvedéseket tud adni az Isten. A legártatlanabbaknak is. Talán úgy vélte Isten, hogy olyan gazdag életet adott ennek a nőnek, akkor még könnyű halált is adjon neki?

– *Mi maradt meg e „könnyű halálból”?*

– Semmi!

– *Azt tudja-e, Mari, hogy mily sokan imádkoztak a gyógyulásáért? Még a Katolikus Rádióban is...*

– Hogyne, mindent tudattak velem; betelefonáltak, és az orvosok, az ápolók szállították nekem híreket, mert nem tudtam felvenni a telefont. Se mozogni, se beszélni nem tudtam. Olyan bődületes szeretetözön áradt felém, ami hozzásegített a gyógyulásomhoz. Azzal tisztában voltam, hogy a közönség egy része engem ölben tart, és átsegít a nehéz dolgokon, de azt, hogy ilyen mérhetetlenül sokan fordulnak felém, azt nem gondoltam volna.

– *Kinek szólt a kaposvári visszatérés? Schwajda Györgynek vagy Vasziljevnek?*

– Én Schwajdának voltam a színésznője tíz évig, leszámítva az első nagy nemzeti színházas időszakot, ahol csoda emberek vettek körül; jöllehet a kritika majdnem egy évtizeden át elküldött a pályáról, hogy most már ne kísérletezzenek velem. A nemzetis színésznek tartottak; „Ne törődj velük, te közénk való vagy!” – bíztattak. Így aztán én nagyképűség nélkül elmondhatom: bárhol is áll a Nemzeti, én beépültem, része vagyok, egy kis téglája vagyok a Nemzeti Színháznak. Schwajdát nagyon szeretem, amikor ideszereződött Kaposvárra, meghívott. Azt kérte, Vasziljevvel jöj-jek. Rögtön igent mondtam. Arra kértem, várjunk egy évet, mert még a Nemzeti nem közölte velem, mikor játszom. Betegségem után Alföldi nagyvonalú volt; tavasszal kellett volna nála kezdenem, de az orvosok nem engedtek még színpadra. Akkor jöj-jek ősszel, igen ám, de őszre lett leszerződötve Vasziljev Kaposvárra, akkora tette szabaddá magát, én meg megígértem Schwajdának, s így Alföldi Robi beleegyezett, hogy Kaposváron térjek vissza a színházba. Én egyébként már olyan öreg vagyok, hogy nem megyek vidékre. Kaposvárra viszont lejöttem Schwajdáért és Vasziljevért.

– *Az ötvenes években kinn járt Franciaországban, Truffaut kritikájára megnyílt volna Ön előtt a nagyvilág. Csak egy szavába került volna. Miért mondott nemet?*

– Maga még olyan fiatal, el sem tudja képzelni, milyen zárt világban éltünk. Truffaut-t amikor megismertem a párizsi bemutatón még újságíró volt, később lett világhírű rendező. Főiskolásként az első évben nem engedtek ki Cannes-ba a film-

fesztiválra, de utána minden évben mehettem. Az tehát nem fordulhatott volna elő velem, hogy Truffaut engem meghívjon. Csak akkor játszhattam volna, ha disszidálok. 1956 után Tito már nem volt „láncos kutya”, s meghívtak a jugoszlávok játszani, Fábry Zoltánt meg rendezni. Nemhogy engem nem engedtek ki játszani, még Fábryt sem rendezni. Kelet-Németországba mehettem volna. Shakespeare-nek a *Minden jó, ha vége jó* című darabjában kaptam szerepet, amikor behívott Major és Várkonyi, vállaljam el a *Melankólia* című filmet az NDK-ban. 2400 forint volt akkoriban a fizetésem a Nemzeti Színházban vagy nyolc évig. Itt kaptam volna 100 ezer forintot. Azt ígérték, majd átosztják a szerepet. Dehogy megyek – válaszoltam, én színész akarok lenni, nem pedig egy kelet-európai sztároccka.

– *Említette, hogy a kritikusok tíz évig kószolgatták. Mi volt a bajuk Marival?*

– Amikor leszerződtetett a Nemzeti, Gellért Endre volt a színház főrendezője, a színész főtanszak vezetője. Szerintem ő szólt a Majornak, hogy vegyen fel a Nemzetibe. Azt se tudta Major, esznek-e vagy isznak. Ő csak rendezőket tanított, a *Körhintát* sem látta. Jól van, leszerződtetett. Felújította Shakespeare *Vízkeresztjét*. Mérszáros Ágika játszotta Violát, de akkor, 56 miatt, le volt tiltva. Mindenki a régi volt. Makay Margitka megkérte Majort, hogy ő már túl öreg, játssza Olíviát Bara Margit, aki már akkor nagy színész volt Kolozsváron, s ő csodálatosan játszott. Bodroginak mondtam, akkor ő volt a férjem, „Édes Bodrogi, én nem tudok semmit, megpróbálok sírás nélkül letenni a szerepem, és megkérem Major elvtársat, hogy tessék engem elengedni vidékre.” A harmadik próbán hívat Major: „Törőcsik, jöjjön le!” Letámolyogtam. „Maga nem tud semmit” – vetette oda. „Major elvtárs, én ezt tudom.” Major azt mondta: „Látom az arcát, maga milyen szerelmes. Különös ízlésre vall, hogy nem képes az általam oly gyűlölt általános színészi eszközöket használni. Majd leírják magáról, hogy nem jön át a rivaldán. Hát ne jöjjön át! Itt olyan csodálatos emberek vesznek körül, hogy majd megtalálja a saját eszközeit.” Eltelt 8–10 év, amíg először felordítottam a színpadon, de szerintem már korábban jó voltam. Major is azt mondta: „Maga már jó, Mariska néni!” Mariska nénizett. Akkor robbantam be, amikor a Katona József Színházban – ez volt a kamara – egy rossz szovjet darabban, a *Varsói melódiában* játszottunk ketten Sztankayval, Iglódi Pista rendezésében. Itt már elfogadták azt a fajta színészetet, amit én műveltem.

– *A kritika fontos a Nemzet színészének?*

– A kritika mindig fontos; az a fontos, hogy ki írta. Persze, hogy jó, ha dicsérik az embert. Egy időben nagyon fájt. Visszamondták, hogy a Major teljesen belebetegedett, amikor a *Vágóhidak Johannájáról* – ami óriási siker volt – az egyik kritikus azt írta: most már végre legyen elég, hogy velem kísérletezik. Molnár Gál Péter és Koltai Tamás engem már korábban a zászlajára tűzött. A pályán fontos a siker, a bukás fáj. A *Vágóhidak Szent Johannáját* vagy húsz előadáson át 40–50 ipari tanulóknak játszottam. Básti Lajosnak, Agárdynak és az akkori csodálatos stúdiósoknak – akiknek mindegyike ma már országos híré – mind a mai napig hálás vagyok, mert végigjátszották velem; úgy, mintha vendégszerepelnénk a Comédie-Francaise-ben. Tudtam, hogy egy nagy bukás az én pályámon nagy állomás. Nem minden siker

fontos állomás. Az a nagy dolog, ami például most ért engem Kaposváron. Ez a siker nagyon fontos.

– *Ezért a sikerért meg is dogozott... Valamelyik előadás után kopogtattak a színésznő ajtaján, s a nemesdédieket megajándékozták Marit különféle lekvárokkal, majd meghívták sörözni...*

– Meg is hatódtam. Nem csak engemet, hanem az előadást is szerették. Egyszer már küldtek lekvárt, eredeti körte pálinkát is. Majd karácsonykor kinyitjuk. A süttők lekvárt is. Ezt reggelizzük az ünnepek alatt.

– *Itt, Kaposváron visszatért a színpadra, visszatért az életbe. Pesten miben próbál?*

– Az igazgatóm két darabot küldött el; az egyik egy óriási szerep, a mostaninál sokkal nagyobb. A másik a *Mein Kampf* – olyan nehezen tudom kimondani – Halál-asszonya, aki megjelenik a darab végén. Ez egy négy és féloldalas. Alföldi Robi felhívott, megkérdezte, hogy tetszett. Mondtam, mindegyik tetszett. Erre ő: „Szeretném, ha mindegyiket megcsinálná.” Drága Robi, én már olyan öreg vagyok, hogy pár éve kérhetem azt: egy évadban csak egyet játsszak. Mit tud mondani erre a direktor egy öreg hölgynek? „Legyen!” A négy és fél oldalas Halálasszony-szerepet választottam.

Töröcsik Mari